

Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за 2010—2011 рр.

Спори щодо правовідносин представництва

Вчинення представником на підставі довіреності, виданої щодо правовідносин із питань користування та розпорядження земельними ділянками, третейського застереження (третейської угоди) у договорі купівлі-продажу земельних ділянок є виходом представника за межі наданих йому повноважень відповідно до ч. 2 ст. 203 ЦК.

Повноваження, що виникли на підставі такої довіреності, не включають укладення третейської

угоди у зв'язку з тим, що за змістом статей 2, 5, 12 Закону України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди» її укладення, а в подальшому участь у третейському розгляді, передбачає домовленість сторін як на визначення спору, який буде розглядатись, так і на визначення третейського суду, його регламенту, а також місця розгляду справи (постанова Верховного Суду України від 30 травня 2011 р. у справі № 6-13цс11).

Спори про право власності та інші речові права

1. Відповідно до ч. 2 ст. 1, ч. 2 ст. 2, ч. 2 ст. 3 Закону України від 6 березня 1992 р. № 2171-ХІІ «Про приватизацію майна державних підприємств», а також п. 9 ч. 2 ст. 8 Закону України від 19 червня 1992 р. № 2482-ХІІ «Про приватизацію державного житлового фонду» (зазначені закони в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) на момент проведення приватизації орендного підприємства гуртожитки не належали до об'єктів державного житлового фонду, що підлягав приватизації громадянами України чи передачі в комунальну власність відповідних рад, і у зв'язку з відсутністю законодавчої заборони могли бути включені до складу майна підприємств, які підлягали приватизації (постанова Верховного Суду України від 30 травня 2011 р. у справі № 6-12цс11).

2. Права особи, яка вважає себе власником майна, не підлягають захисту шляхом пред'явлення позову до добросовісного набувача з використанням правового механізму, встановленого статтями 215, 216 ЦК. Такий захист можливий лише шляхом задоволення віндикаційного позову у разі, якщо існують підстави, передбачені ст. 388 ЦК, що дають право витребувати майно у добросовісного набувача (постанова Верховного Суду України від 3 жовтня 2011 р. у справі № 6-36цс11).

3. До правовідносин, що виникли у зв'язку з виходом члена колективного підприємства з підприємства, утвореного в процесі приватизації шляхом викупу, застосовуються статті 20, 21, 23, 30 Закону України від 7 лютого 1991 р. № 697-ХІІ «Про власність» (чинний на час виникнення спірних правовідносин), згідно з якими суб'єктом права колективної власності є колективне підприємство, а не члени колективу цього підприємства. У зв'язку з цим член колективного підприємства, який припинив трудові відносини з підприємством, має право на одержання вартості визначеного вкладу в придбання об'єкта приватизації, а не частки в майні підприємства, пропорційного вкладу.

Проте у разі, якщо законодавством, чинним на час виникнення спору, чи статутом колективного підприємства визначено, що члени трудового колективу є власниками майна колективного підприємства у вигляді паїв, суд при стягненні частки майна підприємства має керуватися ст. 41 Конституції України, статтями 4, 5, 356, ч. 3 ст. 358 ЦК (постанова Верховного Суду України від 28 листопада 2011 р. у справі № 6-50цс11).

Спори, що виникають із земельних правовідносин

1. За змістом ст. 21 Закону України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі» розмір та умови орендної плати, що зазначені в договорі оренди, не можуть суперечити чинному на час укладання договору законодавству.

У зв'язку з тим, що Указ Президента України від 19 серпня 2008 р. № 725/2008 «Про невідкладні заходи щодо захисту власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)», яким встановлено розмір орендної плати не менше 3 відсотків визначеної відповідно до законодавства вартості земельної ділянки, має рекомендаційний характер та набрав чинності після укладання договору оренди між сторонами, зміна розміру орендної плати можлива лише за згодою сторін (постанова Верховного Суду України від 25 червня 2011 р. у справі № 6-17цс11).

2. У разі систематичного невиконання орендарем обов'язків, передбачених статтями 24, 25 Закону України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі» та умовами договору оренди земельної ділянки, несплати орендної плати в установленій договором строк позовні вимоги в частині розірвання договору оренди земельної ділянки підлягають задоволенню (постанова Верховного Суду України від 25 червня 2011 р. у справі № 6-17цс11).

3. Відповідно до вимог п. 12 розд. X «Перехідні положення» ЗК селищна рада не має права розпоряджатися земельною ділянкою та передавати її в оренду, якщо земельна ділянка знаходиться в адміністративних межах селищної ради, проте розташована поза межами населеного пункту цього селища (постанова Верховного Суду України від 19 вересня 2011 р. у справі № 6-23цс11).

4. За змістом ч. 3 ст. 30 ЗК від 25 жовтня 2001 р. (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) при передачі підприємствами, установами й організаціями будівель та споруд іншим підприємствам, установам і організаціям разом із цими об'єктами до них переходить право користування земельною ділянкою, на якій знаходяться зазначені будівлі та споруди.

При цьому положення п. 6 розд. X «Перехідні положення» ЗК щодо зобов'язання переоформи-

ти право постійного користування земельною ділянкою на право власності або право оренди без відповідного законодавчого, організаційного та фінансового забезпечення визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005.

Пункт 2 постанови Кабінету Міністрів України (далі — КМУ) від 2 квітня 2002 р. № 449 «Про затвердження форми державного акта на право власності на земельну ділянку та державного акта на право постійного користування земельною ділянкою» встановлює, що раніше видані державні акти на право приватної власності на землю, державні акти на право власності на землю, державні акти на право власності на земельну ділянку та державні акти на право постійного користування землею залишаються чинними і підлягають заміні у разі добровільного звернення громадян або юридичних осіб.

У зв'язку з цим право постійного користування земельною ділянкою, набуте в установленому законом порядку, не втрачається (постанова Верховного Суду України від 26 вересня 2011 р. у справі № 6-14цс11).

5. У разі встановлення незаконності вибуття земельних ділянок із державної власності та визнання державних актів на право власності на земельні ділянки недійсними у зв'язку з тим, що спірні земельні ділянки первинним власникам у встановленому законом порядку не надавалися; рішення селищної ради, на підставі якого видані зазначені державні акти, було підробленим; спірні земельні ділянки належать до земель водного фонду та знаходяться в межах прибережної захисної смуги і згідно зі статтями 60, 61 ЗК не могли надаватися для зазначеного в державних актах цільового призначення; порушенням вимог п. 12 розд. X «Перехідні положення» ЗК (земельні ділянки знаходяться поза межами населеного пункту і не могли надаватися селищною радою), позов про їх витребування з чужого незаконного володіння підлягає задоволенню відповідно до положень статей 387, 388 ЦК (постанова Верховного Суду України від 26 вересня 2011 р. у справі № 6-34цс11).

Спори щодо забезпечення виконання зобов'язань

Спори, що виникають із договору застави

1. Позовні вимоги вкладника про стягнення депозитних вкладів, права грошової вимоги за якими передані банку в заставу на забезпечення

кредитних договорів, за якими вкладник є майновим поручителем, не підлягають задоволенню у разі, якщо відповідно до вимог статей 1, 50

Закону України від 2 жовтня 1992 р. № 2654-XII «Про заставу», статей 572, 599, 1058 ЦК на момент звернення до банку з вимогами про повернення депозитних вкладів зобов'язання за зазначеними кредитними договорами були дійсними та залишалися невиконаними, а термін дії права, що складає предмет застави, не закінчився (постанова Верховного Суду України від 31 жовтня 2011 р. у справі № 6-47цс11).

2. Відповідно до ст. 32 Закону України від 18 листопада 2003 р. № 1255-IV «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», якщо предметом забезпечувального обтяження є право грошової вимоги, звернення стягнення на нього здійснюється шляхом відступлення обтяжувачу відповідного права. Обтяжувач зобов'язаний повідомити в порядку, встановленому ст. 27 цього Закону, боржника та інших обтяжувачів відповідного права гро-

Спори, що виникають із договору іпотеки

3. Відповідно до ст. 578 ЦК та ст. 6 Закону України від 5 червня 2003 р. № 898-IV «Про іпотеку» майно, що є у спільній власності, може бути передане у заставу (іпотеку) лише за згодою усіх співвласників.

У разі якщо на момент укладення оспорювано-го правочину особа у шлюбі не перебувала, фактичного проживання чоловіка та жінки однією

шової вимоги про свій намір набути на свою користь таке право.

Після закінчення строку, зазначеного в ч. 2 ст. 28 цього Закону, обтяжувач з вищим пріоритетом, який висловив намір звернути стягнення на предмет забезпечувального обтяження, надсилає письмове повідомлення всім особам, які повинні виконати вимоги за відповідним правом грошової вимоги боржника, яке є предметом забезпечувального обтяження, після чого набуває права кредитора в зобов'язанні, право вимоги за яким відступлене на його користь.

У зв'язку з цим положення частин 3, 4 ст. 32 зазначеного Закону щодо необхідності направлення письмового повідомлення підлягають застосуванню тільки в разі наявності інших обтяжувачів із відповідним пріоритетом (постанова Верховного Суду України від 31 жовтня 2011 р. у справі № 6-47цс11).

сім'єю не встановлено, особа є єдиним власником нерухомого майна, діє на власний розсуд у відповідності до норм чинного законодавства, підстав для визнання укладеного нею договору іпотеки недійсним у зв'язку з відсутністю згоди усіх співвласників немає (постанови Верховного Суду України від 19 вересня 2011 р. у справі № 6-33цс11, від 7 листопада 2011 р. у справі № 6-44цс11).

Спори, що виникають із договору поруки

4. Позовні вимоги юридичної особи до іншої юридичної особи, що виникли з укладеного ними кредитного договору, підлягають розгляду в порядку господарського судочинства (ст. 12 ГПК); вимоги юридичної особи до фізичних осіб, що виникли з окремих договорів поруки, укладених на забезпечення виконання кредитного договору, згідно з положеннями ст. 543 ЦК можуть бути самостійним і окремим предметом позову (постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 р. у справі № 6-5цс10).

5. За змістом положень ч. 1 ст. 553, ч. 1 ст. 554 ЦК, поручитель пов'язаний із боржником зобов'язальними правовідносинами, проте він є самостійним суб'єктом у відносинах із кредитором; має право висувати заперечення проти вимог кредитора і в тому разі, коли боржник від них відмовився або визнав свій борг (ч. 2 ст. 555 ЦК).

Відповідно до ч. 1 ст. 559 ЦК порука припиняється з припиненням забезпеченого нею зобов'язання, а також у разі зміни зобов'язання

без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності.

У зв'язку з тим, що банк відповідно до умов кредитного договору збільшив процентну ставку за кредитом, у тому числі у зв'язку з порушенням позичальником кредитної дисципліни, але без згоди поручителя на порушення договору поруки, підстав для покладання відповідальності на останнього за невиконання або неналежне виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком немає, оскільки порука припинилася (постанови Верховного Суду України від 21 листопада 2011 р. у справі № 6-49цс11, від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-67цс11).

6. Відповідно до ч. 1 ст. 543 ЦК у разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-якого з них окремо. У зв'язку з цим за законом у такому випадку відсутня обов'язкова процесуальна співучасть.

З огляду на те, що у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники (ст. 554 ЦК); поручителі несуть самостійну відповідальність перед кредитором за порушення зобов'язань боржником, оскільки вони перебувають у самостійних дого-

вірних відносинах, кредитор має право вимагати виконання обов'язку в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо, зокрема лише від поручителів, які солідарно відповідають перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-84цс11).

Спори щодо визнання правочинів недійсними

1. Позовні вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу об'єктів нерухомого майна, укладеного між товариством з обмеженою відповідальністю і фізичною особою, підлягають задоволенню, якщо директор товариства не мав належним чином оформлених повноважень на укладення такого договору у зв'язку з тим, що відповідно до п. «і» ч. 5 ст. 41, статей 59, 62 Закону України від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ «Про господарські товариства» та статуту товариства укладення оспорюваного правочину належить до виключної компетенції зборів учасників товариства, й для подальшого визнання такого договору дійсним необхідним є його затвердження саме зборами учасників товариства. У разі якщо подальші дії товариства не свідчать про схвалення договору учасниками товариства, підстави для визнання такого договору дійсним відповідно до ст. 63 ЦК УРСР (ч. 2 ст. 241 ЦК) відсутні (постанова Верховного Суду України від 28 лютого 2011 р. у справі № 6-2цс10).

2. За змістом статей 203, 215 ЦК підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, що встановлені частинами 1—3, 5, 6 ст. 203 цього Кодексу. Кожна із цих вимог є самостійною підставою недійсності правочину.

У разі якщо на час укладення оспорюваних договорів відчуження об'єктів нерухомого майна районна спілка споживчих товариств мала необхідний обсяг цивільної дієздатності, не входила до складу обласної спілки споживчих товариств й не повинна була погоджувати відчуження

основних фондів із правлінням обласної спілки споживчих товариств, підстави для визнання таких договорів недійсними відсутні (постанова Верховного Суду України від 23 травня 2011 р. у справі № 6-10цс11).

3. Недотримання умови ч. 2 ст. 158 ЖК щодо реєстрації договору найму жилого приміщення у виконавчому комітеті місцевої Ради народних депутатів або в органі управління, що ним утворюється, за відсутності вказівки на необхідність державної реєстрації договорів найму (оренди) житла у ст. 810 ЦК та ст. 4 Закону України від 1 липня 2004 р. № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не тягне недійсність такого договору (постанова Верховного Суду України від 21 листопада 2011 р. у справі № 6-53цс11).

4. Відповідно до принципу свободи договору, закріпленого в ст. 627 ЦК, сторони є вільними в укладенні договору та самостійно визначають розмір плати і порядок розрахунків. Чинне законодавство не містить заборони на визначення розміру плати (гонорару) за надані послуги (правова допомога) у вигляді відсотків від досягнутого кінцевого результату (фактично стягнутої заборгованості). Правила адвокатської етики поширюються виключно на адвокатів і види їх професійної діяльності та не є актом цивільного законодавства в розумінні ст. 4 ЦК. У зв'язку з цим підстави для визнання договору про надання правової допомоги недійсним відсутні (постанова Верховного Суду України від 28 листопада 2011 р. у справі № 6-55цс11).

Спори, що виникають із договорів про надання послуг

Питання відключення від мереж централізованого опалення регулюються Правилами надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення, затвердженими постановою КМУ від 21 липня 2005 р. № 630, в яких з метою захисту прав усіх мешканців багатоквартирних будинків передбачено відключення від мереж централізо-

ваного опалення та постачання гарячої води не окремих квартир багатоквартирного будинку з ініціативи їх власників або наймачів, а відключення цілих багатоквартирних будинків з ініціативи споживачів.

Відповідно до п. 25 зазначених Правил відключення споживачів від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води здійсню-

ється у порядку, що затверджується центральним органом виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства.

Порядком відключення окремих житлових будинків від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води при відмові споживачів від централізованого теплопостачання, затвердженим наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 22 листопада 2005 р. № 4 і зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 9 грудня 2005 р. за № 1478/11758 (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин, зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства від 6 листопада 2007 р. № 169), встановлено, що таке

відключення відбувається на підставі рішення постійно діючої міжвідомчої комісії, створеної органом місцевого самоврядування або місцевим органом виконавчої влади.

У зв'язку з цим за змістом зазначених норм під час розгляду справ про зобов'язання організації видати технічні умови для відключення квартири від мереж централізованого опалення та постачання гарячої води судам необхідно з'ясувати та дати оцінку: об'єкту відключення (весь багатоквартирний будинок чи квартири); змісту рішення постійно діючої міжвідомчої комісії, зокрема, умові, за наявності якої комісія дозволила відключити приміщення від мережі (постанова Верховного Суду України від 16 травня 2011 р. у справі № 6-9цс11).

Спори, що виникають із договорів страхування

Статтею 33 Закону України від 1 липня 2004 р. № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) встановлено зобов'язання учасника дорожньо-транспортної пригоди повідомити страхо-

вика про дорожньо-транспортну пригоду. У разі невиконання цього обов'язку страховальник позбавляється права на відшкодування шкоди страховиком за його винні дії у порядку, передбаченому ст. 1194 ЦК (постанова Верховного Суду України від 24 грудня 2010 р. у справі № 6-1цс10).

Спори, що виникають із договорів позики, кредитних договорів

1. Банк як фінансова установа, отримавши в установленому законом порядку банківську ліцензію та відповідний письмовий дозвіл на здійснення операцій із валютними цінностями, що є генеральною ліцензією на валютні операції, має право здійснювати операції з надання кредитів в іноземній валюті (п. 2 ст. 5 Декрету від 19 лютого 1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», чинного на час виникнення спірних правовідносин).

Стосовно вимог підпункту «в» п. 4 ст. 5 цього Декрету, що передбачає наявність індивідуальної ліцензії на надання і одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі, то на даний час законодавством не встановлено межі термінів і сум надання або одержання кредитів в іноземній валюті (постанова Верховного Суду України від 21 березня 2001 р. у справі № 6-7цс11).

2. У зв'язку з тим, що підвищення банком в односторонньому порядку процентної ставки за укладеним договором відбулося до набрання чинності Законом України від 12 грудня 2008 р. № 661-VI «Про внесення змін до деяких зако-

нодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» дії банку щодо зміни процентної ставки за кредитним договором є правомірними (постанова Верховного Суду України від 26 вересня 2011 р. у справі № 6-32цс11, від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-63цс11, від 12 вересня 2011 р. у справі № 6-16цс11).

3. Набуття особами корпоративних прав у господарському товаристві не позбавляє їх права на укладення між собою цивільно-правового договору позики (ст. 1046 ЦК), не пов'язаного зі статутною діяльністю товариства. Зазначені правовідносини не є корпоративними, до них не застосовується ст. 167 ГК (постанова Верховного Суду України від 14 листопада 2011 р. у справі № 6-43цс11).

4. Відповідно до ст. 5 Закону України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди», ст. 17 ЦПК сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом. На час виникнення спірних правовідносин зазначений Закон не містив заборони на укладення третейської угоди, яка

була викладена у вигляді третейського застереження у кредитному договорі.

У зв'язку з цим, а також з урахуванням висновків, що містяться у Рішенні Конституційного Суду України від 10 січня 2008 р. № 1-рп/2008 (справа про завдання третейського суду), п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», третейська угода про передання спору на розгляд третейського суду не є відмовою від права на звернення до суду, а є одним із способів реалізації права на захист своїх прав, гарантованих ч. 5 ст. 55 Конституції, тому відсутні підстави для визнання третейської угоди недійсною (постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 р. у справі № 6-75цс11).

5. За змістом ст. 2 Закону України від 12 липня 2001 р. № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових по-

слуг», що визначає сферу дії цього Закону, ст. 1, що містить вичерпний перелік суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону, та в якій наведено визначення фінансової послуги, сфера дії зазначеного Закону за суб'єктивним складом є обмеженою і не поширюється на: юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами; фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності.

У зв'язку з цим права позикодавця, що виникли з договору позики між фізичними особами, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, що відповідно до цього Закону мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг, на отримання від позичальника обумовлених договором позики процентів за користування грошовими коштами, регулюються статтями 1046—1048 ЦК, а не зазначеним Законом (постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 р. у справі № 6-85цс11).

Спори, що виникають із договорів банківського вкладу та банківського рахунка

У зв'язку з невиконанням банком зобов'язань щодо перерахування належних клієнту грошових коштів із його поточного рахунка згідно із вимогами ст. 1073 ЦК банк зобов'язаний сплатити проценти за користування зазначеними грошовими коштами (ст. 625 ЦК), які не є штрафними санкціями, у зв'язку з чим дія мораторію на задоволення вимог кредиторів відповідно до статей 58, 85 Закону України від 7 грудня 2000 р.

№ 2121-III «Про банки та банківську діяльність» на них не поширюється.

Пеня відповідно до вимог ст. 32 Закону України від 5 квітня 2001 р. № 2346-III «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» підлягає сплаті банком з часу надання банку доручення про перерахування грошових коштів до моменту введення зазначеного мораторію (постанова Верховного Суду України від 17 жовтня 2011 р. у справі № 6-42цс11).

Спори щодо виконання зобов'язань. Відповідальність за порушення зобов'язань

Підстави та порядок складання акта про порушення споживачем правил користування електричною енергією, у тому числі актів, що засвідчують факти її розкрадання, врегульовано, зокрема, п. 53 Правил користування електричною енергією для населення, затверджених постановою КМУ від 26 липня 1999 р. № 1357.

З урахуванням положень статей 15, 16 ЦК не є належним способом захисту судом цивільних прав та інтересів особи пред'явлення позову про визнання акта про порушення правил користу-

вання електричною енергією недійсним, зокрема і у справах про стягнення збитків, завданих позаобліковим споживанням електричної енергії. Зазначений акт є лише фіксацією порушення, що було виявлено під час проведення постачальником енергії перевірки дотримання зазначених вище Правил. Згідно зі ст. 57 ЦПК такий акт є лише доказом, який у разі виникнення спору повинен оцінюватися судом відповідно до вимог ст. 212 ЦПК (постанова Верховного Суду України від 6 червня 2011 р. у справі № 6-4цс11).

Спори, що виникають внаслідок порушення грошового зобов'язання

1. За змістом ч. 2 ст. 625 ЦК нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних входять до складу грошового зобов'язання

і є особливою мірою відповідальності боржника за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступають способом захисту майнового права

та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації (плати) від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредиторів.

У зв'язку з цим зазначені кошти нараховуються незалежно від вини боржника та незалежно від ухвалення рішення суду про присудження суми боргу, відкриття виконавчого провадження чи його зупинення відповідно до вимог законів України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» та від 23 червня 2005 р. № 2711-IV «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (постанова Верховного Суду України від 24 жовтня 2011 р. у справі № 6-38цс11).

2. За змістом ч. 1 ст. 901 ЦК договір про надання послуг є складним зобов'язанням, що складається з двох зобов'язань: правовідношення, в якому виконавець повинен надати послугу, а замовник має право вимагати виконання цього зобов'язання, та правовідношення, в якому замовник зобов'язаний оплатити надану послугу, а виконавець має право вимагати від замовника відповідної оплати.

Спори, що виникають із трудових правовідносин

1. Установивши при розгляді справи про стягнення заробітної плати у зв'язку із затримкою розрахунку при звільненні, що працівникові не були виплачені належні йому суми в день звільнення, якщо він у цей день не був на роботі, — наступного дня після пред'явлення ним роботодавцеві вимог про розрахунок, суд на підставі ст. 117 КЗпП стягує на користь працівника середній заробіток за весь період затримки розрахунку, а при непроведенні його до розгляду справи — по день ухвалення рішення, якщо роботодавець не доведе відсутності в цьому своєї вини. Сама по собі відсутність коштів у роботодавця не виключає його відповідальності.

У разі непроведення відповідного розрахунку у зв'язку із виникненням спору про розмір належних до виплати сум, вимоги про відповідальність за затримку розрахунку підлягають задоволенню у повному обсязі, якщо спір вирішено на користь позивача або такого висновку дійде суд, що розглядає справу. При частковому задоволенні позову працівника суд визначає розмір відшкодування за час затримки розрахунку з урахуванням спірної суми, на яку він мав право,

Відповідно до статей 524, 533—535, 625 ЦК грошовим є зобов'язання, яке виражається в грошових одиницях України (грошовому еквіваленті в іноземній валюті), тобто будь-яке зобов'язання зі сплати коштів.

З урахуванням положень ч. 3 ст. 510 ЦК грошовим слід вважати будь-яке зобов'язання, що складається, в тому числі, з правовідношення, в якому праву кредитора вимагати від боржника виконання певних дій відповідає кореспондуючий зобов'язок боржника сплатити грошові кошти на користь кредитора, зокрема й договір про надання послуг, в якому установлена ціна договору — абонентська плата.

Ст. 625 розміщена в розд. I кн. 5 ЦК «Загальні положення про зобов'язання», у зв'язку з чим поширює свою дію на всі зобов'язання, якщо інше не передбачено в спеціальних нормах.

У зв'язку з цим на правовідносини, що виникли із зазначеного договору про надання послуг, поширюється дія ч. 2 ст. 625 ЦК як спеціальний вид цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання зобов'язання (постанова Верховного Суду України від 14 листопада 2011 р. у справі № 6-40цс11).

частки, яку вона становила у заявлених вимогах, істотності цієї частки порівняно із середнім заробітком та інших конкретних обставин справи (постанова Верховного Суду України від 24 жовтня 2011 р. у справі № 6-39цс11, від 21 листопада 2011 р. у справі № 6-60цс11).

2. Згідно зі ст. 117 КЗпП в разі невиплати з вини власника або уповноваженого ним органу належних звільненому працівникові сум у строки, зазначені в ст. 116 цього Кодексу, при відсутності спору про їх розмір підприємство, установа, організація повинні виплатити працівникові його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку.

Статтею 233 КЗпП передбачено, що працівник може звернутися із заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права.

У зв'язку з цим та відповідно до роз'яснень, що містяться у п. 25 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 грудня 1999 р. № 13 «Про практику застосування судами законодав-

ства про оплату праці», не проведення розрахунку з працівником у день звільнення або, якщо в цей день він не був на роботі, наступного дня після його звернення з вимогою про розрахунок, є підставою для застосування відповідальності, передбаченої ст. 117 КЗпП. У цьому разі пере-

біг тримісячного строку звернення до суду починається з наступного дня після проведення зазначених виплат незалежно від тривалості затримки розрахунку (постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 р. у справі № 6-77цс11).

Спори, що виникають із житлових правовідносин

Відповідно до ст. 127 ЖК і п. 2 Примірного положення про гуртожитки, затвердженого постановою Ради Міністрів Української РСР від 3 червня 1986 р. № 208 (далі — Примірне положення), гуртожитки призначаються лише для проживання робітників, службовців, студентів, учнів, а також інших громадян у період їх роботи або навчання.

Згідно із ч. 2 ст. 128, ст. 129 ЖК, ч. 1 п. 10 Примірного положення єдиною підставою для вселення на надану жилу площу в гуртожитку є спеціальний ордер, який видає адміністрація підприємства, установи, організації на підставі спільного із профспілковим комітетом рішення про надання жилої площі в гуртожитку.

Пунктом 17 Примірного положення передбачено, що вселення громадянами, які проживають у приміщеннях, що перебувають у їх відособленому користуванні, інших членів сім'ї, крім своїх неповнолітніх дітей, в указані приміщення допускається лише з дозволу адміністрації, профспілкового комітету, установи,

організації та письмової згоди членів сім'ї громадянина, які проживають разом із ним.

Право користування жилим приміщенням у гуртожитку такого члена сім'ї (або колишнього члена сім'ї) є похідним від права особи, якій у встановленому законом порядку видано спеціальний ордер для проживання на період її роботи.

У зв'язку з цим ст. 125, ч. 3 ст. 132 ЖК щодо підстав виселення без надання іншого жилого приміщення чи з наданням такого застосовуються до житлових правовідносин, одним із суб'єктів яких є особа, яка перебувала з підприємством, установою чи організацією у трудових відносинах. Закріплені в цих статтях закону гарантії не може бути застосовано при вирішенні спору про виселення із гуртожитку громадян, які не перебували чи не перебувають з організацією у трудових відносинах (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-71цс11).

Спори про відшкодування шкоди

1. За змістом статей 440¹, 441 ЦК УРСР (чинного на час виникнення спірних правовідносин), ст. 1 Закону України від 26 березня 1992 р. № 2235-XII «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України», статей 1—3, 5, 9, 10, 25 Закону України від 20 грудня 1990 р. № 565-XII «Про міліцію» моральна шкода, завдана батькам (особам, які не визначені законом як страховальники) загиблого під час виконання обов'язків військовослужбовця, відшкодовується Міністерством внутрішніх справ України (постанова Верховного Суду України від 7 лютого 2011 р. у справі № 6-6цс10).

2. Положеннями Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законом України від 18 січня 2001 р. № 2240-III «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» і нормами гл. 67 розд. III кн. 5 ЦК «Страховання» не передбачено право

страховика, який сплатив страхове відшкодування потерпілій особі, застрахованій за договором загальнообов'язкового державного соціального страхування згідно із зазначеним Законом, на звернення з вимогою до винної особи про відшкодування сплачених застрахованому страхових сум (постанова Верховного Суду України від 12 вересня 2011 р. у справі № 6-21цс11).

3. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності» дія цього Закону поширюється на осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності та господарювання, у фізичних осіб, на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності.

У зв'язку з цим зазначений Закон не регулює правовідносини щодо відшкодування моральної шкоди членам сім'ї працівника, завданої його загибеллю в результаті нещасного випадку на виробництві. Такі відносини регулюються статтями 1167, 1168 ЦК (постанови Верховного Суду України від 7 листопада 2011 р. у справі № 6-41цс11; від 10 жовтня 2011 р. у справі № 6-46цс11).

4. Відповідно до статей 30 і 40 Закону України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» ступінь втрати працездатності потерпілим установлюється медико-соціальною експертною комісією (далі — МСЕК) за участю Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я, а страхові виплати здійснюються протягом строку, на який встановлено втрату працездатності у зв'язку із страховим випадком, і цей строк встановлюється МСЕК.

У зв'язку з цим право на отримання потерпілим страхових виплат настає з дня встановлення йому МСЕК стійкої втрати професійної працездатності, а не з дня встановлення професійного захворювання лікарською комісією (постанови Верховного Суду України від 21 листопада 2011 р. у справі № 6-59цс11; від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-74цс11).

5. Відповідно до положень ст. 22 Закону України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII «Про охорону праці», пунктів 10, 13, 38 Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затвердженого постановою КМУ від 25 серпня 2004 р. № 1112, роботодавець повинен організувати розслідування нещасного випадку, для чого зобов'язаний негайно своїм наказом утворити комісію з розслідування нещасного випадку, а потерпілий у разі незгоди зі змістом акта за формою Н-5 або формою НВП чи незгоди з висновком розслідування про обставини та причини нещасного випадку має право на оскарження рішення комісії до суду. Вимоги про оскарження рішення комісії, що міститься у затвердженому акті за формою Н-5, підлягають розгляду судом у порядку цивільного судочинства (постанова Верховного Суду України від 28 листопада 2011 р. у справі № 6-64цс11).

6. Статтями 4, 11 Закону України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII «Про охорону праці» передбачено повне відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що включає й повне відшкодування працівникові втраченого заробітку. Статтею 13 цього Закону роботодавця зобов'язано перераховувати розмір відшкодування шкоди в разі зміни вартості життя у порядку, визначеному КМУ.

Відповідно до ст. 34 Закону України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР «Про оплату праці» встановлена компенсація працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку із порушенням строків її виплати, яка здійснюється відповідно до індексу зростання цін на споживчі товари і тарифів на послуги у порядку, встановленому чинним законодавством.

За змістом зазначених законів та положень п. 43 Правил відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків (постанова КМУ від 23 червня 1993 р. № 472, чинна на час втрати працівником працездатності), у разі несвоєчасної виплати або несвоєчасного визначення сум відшкодування такої шкоди стягненню підлягає компенсація за втрату частини доходу у зв'язку із затримкою її виплати у порядку, визначеному ст. 34 Закону України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР «Про оплату праці» та Положенням про порядок компенсації працівникам втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням термінів їх виплати (постанова КМУ від 20 грудня 1997 р. № 1427), який діяв із 1 січня 1998 р. до 31 грудня 2000 р.

Відповідно до Закону України від 19 жовтня 2000 р. № 2050-III «Про компенсацію громадянам втрати частини грошових доходів у зв'язку з порушенням строків їх виплати» (набрав чинності 1 січня 2001 р.) КМУ постановою від 21 лютого 2001 р. № 159 затвердив Порядок проведення компенсації громадянам втрати частини грошових доходів у зв'язку з порушенням термінів їх виплати, згідно з яким у разі затримки виплати компенсації підлягають щомісячні суми відшкодування шкоди, нараховані за період, починаючи з 1 січня 2001 р., а якщо таке порушення мало місце з 1 січня 1997 р. до 31 грудня 2000 р., компенсація цих сум проводиться відповідно до Положення, затвердженого постановою КМУ від 20 грудня 1997 р. № 1427, до ліквідації заборгованості (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-58цс11).

7. Відповідно до ч. 3 ст. 23 ЦК розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

При визначенні розміру грошового відшкодування моральної шкоди, завданої батькам

внаслідок вчинення умисного вбивства дитини, враховується глибина та тривалість моральних страждань, характер дій винної особи (вчинення умисного вбивства), а також те, що особи зазнали моральних страждань, пов'язаних із необхідністю докладати зусилля для виявлення та законного покарання особи, винної у смерті їх дитини. За таких обставин відшкодування моральної шкоди у розмірі 1 млн. грн. кожному з батьків відповідає вимогам розумності та справедливості і не може вважатися явно завищеною чи надмірною (постанова Верховного Суду України від 19 грудня 2011 р. у справі № 6-65цс11).

Спори про спадкове право

Підстави нікчемності або недійсності заповіту визначені у ст. 1257 ЦК. Відсутність у заповідача паспорта громадянина України не може бути підставою для визнання заповіту недійсним у зв'язку з тим, що в цьому випадку відповідно до ст. 43 Закону України від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII «Про нотаріат» та п. 13 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних

дій нотаріусами України, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 р. № 20/5 (чинної на час виникнення спірних правовідносин) визначальним для нотаріуса було саме встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії (постанова Верховного Суду України від 26 грудня 2011 р. у справі № 6-73цс11).

Спори, пов'язані з виконанням судових рішень

Дія Закону України від 23 червня 2005 р. № 2711-IV «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» не поширюється на правовідносини зі сплати підприємствами паливно-енергетичного комплексу на користь фізичних осіб сум на відшкодування їм моральної шкоди, завданої у зв'язку з трудовим каліцтвом.

У зв'язку з цим на підставі положень п. 1.3, 1.4 ст. 1 зазначеного Закону та з урахуванням п. 15 ч. 1 ст. 34 Закону України від 21 квітня 1999 р.

№ 606-XIV «Про виконавче провадження» постановою державного виконавця про зупинення виконавчого провадження у зв'язку із внесенням підприємства паливно-енергетичного комплексу — боржника до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості відповідно до зазначеного Закону, є неправомірною (постанова Верховного Суду України від 3 жовтня 2011 р. № 6-29цс11; від 17 жовтня 2011 р. у справі № 6-31цс11).